

ВПЛИВ ОБСЯГІВ ГРОШОВИХ РЕСУРСІВ НА ПРИБУТОК КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

АНДРЮЩЕНКО І. Є.

кандидат економічних наук

Запоріжжя

Сучасна економічна теорія приписує банкам одну з основних функцій – трансформацію заощаджень в інвестиції, тобто перерозподіл грошових коштів. Основними джерелами грошових коштів вітчизняних комерційних банків залишаються українські ресурси (місцеві пасиви). У цій роботі розглянуто залежність економічного зростання від ефектів компенсації і заміщення грошових ресурсів та їх наслідків, як цінового шоку.

Теоретичні та прикладні аспекти впливу обсягів грошових ресурсів на прибутки комерційних банків досліджено в наукових працях учених і практиків: С. С. Дзерасов, С. М. Меньшиков, Г. Х. Попов [1], А. Д. Сластников [5], В. М. Усоскін [7].

Мета статті – дослідження залежності економічного зростання від ефектів компенсації та заміщення грошових ресурсів, їх наслідків, як цінового шоку, а саме:

- ✦ дослідити вплив якісних (стабільних) і кількісних (нестабільних) грошових ресурсів комерційних банків на економіку в цілому;
- ✦ дослідити залежність ефекту компенсації й ефекту заміщення грошових ресурсів;
- ✦ дослідити причини і наслідки цінового шоку.

Головна тимчасова відмінність банківської функції нашої держави за останні сто років містить у собі джерела і способи перерозподілу грошових ресурсів.

На початку ХХ століття цей процес здійснився озброєним шляхом, коли вся банківська система була поставлена в екстремальні умови життєдіяльності, пов'язаної з найпершим досвідом побудови держави соціальної справедливості, який закінчився невдачею і показав неспроможність державної системи з абсолютним переважанням планової економіки і насильницьким розподілом капіталів і грошових ресурсів, яку намагалися прищепити прихильники колективних методів господарювання і організації виробництва. Очевидний той факт, що так звана «планова економіка», хоч і була працездатною, все ж таки не змогла задовольнити потреби суспільства, її «ефективність» не дозволяла країні не тільки зберегти ті позиції, що ведуть (які по багатьох напрямках все-таки існували) до світової спільноти, але й забезпечити нормальні умови життя для своїх громадян, у зв'язку з чим і виникла потреба в реконструкції, а потім і зміні адміністративно-командної системи управління [1].

На початку 90-х років ХХ століття в Україні стався різкий перехід до ринкової економіки – шокова терапія. Стара структура суспільства і громадських відносин по-

ступово зникла з історичної арени, а на її залишках стала зводитися нова. Сучасний стан банківської системи України ми можемо охарактеризувати як перехідний. Його відмінними рисами є криза, нестійкість макроекономічних показників, відставання законодавчої бази від швидкозмінних реальних економічних відносин.

Вільне розміщення грошових ресурсів можливе лише в координатах логічного часу. Перехід до історичного часу передбачає, що зміна комбінацій банківських послуг і цін на банківські активи неможлива в короткостроковому періоді. Однак натурально-вартісні пропорції не завжди повинні бути постійними. При деякому темпі їх змін економіка продовжує зростати або відчуває незначний спад, що сприяє позитивній структурній перебудові і подальшому зростанню. Допустима швидкість цих змін залежить від здатності банківської системи провести нові перерозподіли грошових ресурсів у наступному інвестиційному циклі. Зрештою, ця величина визначається максимально можливими темпами конвертації одних видів ресурсів у інші, наприклад, масових у якісні. Якщо швидкість змін перевищує допустиму межу, то виникає катастрофа, механізми якої доцільно розглянути докладніше [2].

Відповідність цін і обсягів грошових ресурсів може бути порушена по лінії вартісних пропорцій. Радикальна лібералізація економіки, частиною якої є одноразове підвищення цін, викликає ціновий шок. Він виявляється в раптовій зміні вартісних пропорцій, яка порушує макроекономічні чинники банківського перерозподілу ресурсів і вартісні умови зростання на вільні грошові кошти [3]. У результаті економіка відхиляється від цілкової зайнятості - частина ресурсів виводиться із грошового обороту і падають обсяги кредитування. Це явище можна досліджувати за допомогою спрощеної моделі з двома видами ресурсів [5].

Теорія якісної неоднорідності грошових ресурсів дозволяє розглянути процес економічного зростання всієї банківської системи України і процесу банківських капіталовкладень у вітчизняну економіку. До якісних (стабільних) грошових ресурсів комерційних банків можна віднести кредити отримані від НБУ, різні накопичувальні фонди, внески населення, до кількісних (нестабільних) - депозити і залишки на поточних рахунках юридичних осіб, рахунки до запитання. Недолік других у економіці можна компенсувати застосуванням великої кількості перших, якщо вони доступні за відносно низькою ціною, і умовно назвати це ефектом компенсації. У свою чергу ресурси низької якості завжди можна замінити меншою кількістю якісних ресурсів. Це явище називається ефектом заміщення. Процес економічного зростання в кожній країні пов'язаний з унікальним розподілом ефектів компенсації і заміщення. Аналогічними дослідженнями в промислово-

му секторі займався Ю. В. Яременко. «Таке грубе ділення всієї сукупності народногосподарських ресурсів на дві категорії умовне, оскільки воно абсолютизує крайні стани в якісній диференціації ресурсів. Воно зручне для викладу і не ускладнює розгляд суті досліджуваної проблеми» [8, с. 29, 30]. Сукупність цих комбінацій представлена за допомогою функцій ресурсного вибору – графік на *рис. 1*.

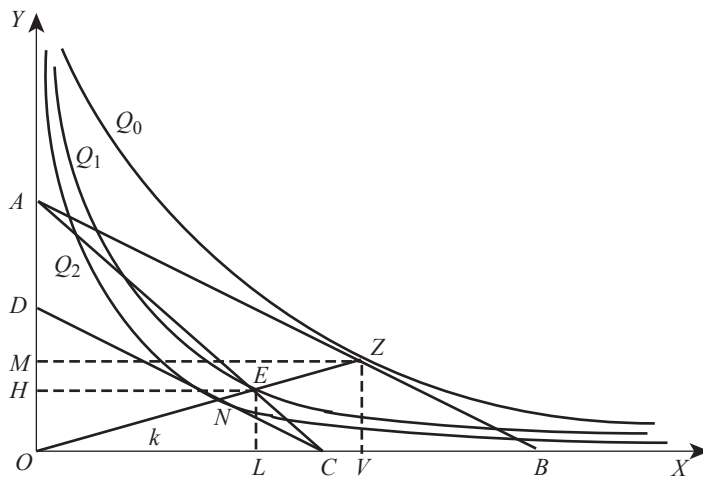

Рис. 1. Ціновий шок

Графік функції має гіперболічну форму. На всіх його ділянках реалізується комбінація двох ресурсів. Це означає, що в банківській системі, як і в економіці, завжди використовуються різноякісні ресурси. Застосування якісних ресурсів при банківських капіталовкладеннях не завжди доступне, наприклад, кредити отримані від НБУ. Тому масові ресурси для більшості банків є основним джерелом для кредитування. На *рис. 1* цю ситуацію характеризує ліва верхня ділянка кривої з домінуванням якісних ресурсів. З іншого боку, далеко не всі українські банки мають можливість залучати якісні грошові ресурси, таку ситуацію характеризує права ділянка кривої з домінуванням масових ресурсів.

При русі по кривій справа наліво ефект заміщення масових ресурсів якісними поступово знижується. Наприклад, у точці *Z* малу величину якісних ресурсів замінює значна кількість масових ресурсів, а при зміщенні точки *Z* вліво – навпаки. Цей ефект наростає поступово, тому графік функції є гладким.

У довгостроковій перспективі кількість споживаних якісних і масових ресурсів змінюються. Обсяги перших зростають паралельно з розвитком банку, а обсяги других збільшуються за рахунок імідажевої політики конкретного комерційного банку.

Якщо банк залучає лише якісні ресурси, то вони будуть задіяні в обсязі *OA*. Якщо тільки масові ресурси, то – в *OB*. На лінії фінансових обмежень *AB* розміщені комбінації, які можуть бути використані при даному фінансовому обмеженні. Співвідношення ресурсів, відповідно точкам, розташованим усередині трикутника *OAB*, є меншими за обсягом, ніж доступні, а ті, що розташовані вище за лінію *AB*, – недоступні зараз. Крива *Q0* є найпологішою кривою байдужості, а точка *Z* – точкою, яка задовольняє заданим фінансовим обмеженням.

Інколи органи державної влади штучно занижують ціни на якісні ресурси для структурної перебудови економіки. Наприклад:

- ✦ відомий економіст С. М. Меншиков відзначає: «ринок фіксує в певний період часу відносно низькі ціни на нафту, а держава сприяла переходу радянської економіки з вугільних на нафтові технології, що відіграло велику роль у модернізації народного господарства» [1, с. 303];
- ✦ запровадивши обмеження на кредитування інсайдерів, НБУ таким чином сприяє розвитку об'єднаних банківських капіталовкладень і т. д.

Нехай економіка описується по кривій ресурсного вибору – графік *Q0*, *AB* – лінія фінансових обмежень і умовною лінією *k*. Графіки всіх трьох функцій проходять через точку *Z*, в якій лінія *AB* торкається кривої *Q0*. При цьому споживається вся доступна зараз кількість масових *OV* і якісних *OM* ресурсів. У точці *Z* виконується вартісне зростання, і передбачається, що економіка розвивається переважно за рахунок ефекту компенсації і це зумовлено тим, що довжина відрізка *OF* більша, ніж довжина відрізка

OM. Одиницями виміру обох осей графіка є натуральні величини, що характеризують обсяги ресурсів. Відрізки на осях можна зіставляти лише умовно. На практиці, звичайно, безглуздо намагатися встановити, що більше: кількість вкладників чи відсоткова ставка; рівноцінним прикладом для порівняння можуть бути: літри і метри, кілограм цвяхів чи кілограм вати.

Припустимо, що при тих же бюджетних обмеженнях відбулося різке збільшення відсоткових ставок на залучення масових ресурсів у два рази, а ціна якісних ресурсів не змінилася. Це означає, що банки, використавши всі доступні фінанси, тепер перекупуватимуть один у одного якісні ресурси *OA*, заробляючи при цьому на маржі, або вдвічі менше масових ресурсів *OC* замість *OB*.

У точці *Z* виконуються вартісні умови зростання і передбачається, що економіка розвивається переважно за рахунок ефекту компенсації.

Вартісні умови зростання змістяться з точки *Z* в точку *E*. Точка *E* виходить в результаті перетину нової лінії фінансових обмежень *AC* з умовною лінією *k*. Зсув у короткостроковому періоді відбувається по *k* (див. стрілку *ZE*), тому що кількість ресурсів на ринку залишаються незмінними. Нова конфігурація ресурсів містить величину *X*, рівну *OL*, і величину *Y*, рівну *OH*. Обсяг масових ресурсів, рівний *LV*, і величина якісних ресурсів, рівна *NM*, виявляються не затребуваними.

Рис. 1 показує, що при різкому дорозчанні одного з видів ресурсів скорочується споживання всіх ресурсів. При цьому будуть зменшені і обсяги капіталовкладення. Банк уже не зможе забезпечити кредитними ресурсами постійну кількість позичальників за допомогою меншої кількості вільних грошових коштів.

Наявність надлишку ресурсів означає, що нова крива *Q1*, на якій перебуває точка *E*, не відповідає повній зайнятості вільних банківських коштів. Відбуваєть-

ся спад прибутковості банку, пропорційний обсягам не задіяним банком, але залученим уже грошовим ресурсам. Лінія бюджетних обмежень АС і крива ресурсного вибору Q_1 не торкаються одна одну, а перетинаються в двох точках.

Виниклі після цінового шоку відносні ціни не забезпечують розподіл ресурсів відповідно до попиту і, отже, не покривають поточні витрати за змістом ресурсної бази комерційного банку. Можна сказати, що відбувається таке відхилення цін на активні операції від вартості грошових ресурсів, що порушується відтворення, тобто падає обсяги кредитування. У результаті утворюються не використовувані банком ресурси, що призводить до зменшення прибутку [6].

Ще більш негативними наслідками цінового шоку виявляються при двократному подорожчанні і масові, і якісні ресурси. Ця ситуація відображена на рис. 1 за допомогою лінії фінансових обмежень ДС. У цьому випадку спад споживання ресурсів і обсягів кредитування буде ще більшим (див. стрілку).

ВИСНОВКИ

Вищесказане означає, що ціновий шок сам по собі не веде до структурної перебудови економіки. Зміна вартісних пропорцій може сприяти заміщенню, тільки якщо банк здатний приваблювати більше якісних ресурсів. Технологія залучення банком грошових коштів готує зміну цін на ресурси. Більше того, останнє може бути ефективним лише тією мірою, якою банк здатний залучити нові грошові ресурси. Незважаючи на ці обмеження, ціновий шок призводить до обвального спаду обсягів кредитування і збільшення незадіяних вільних грошових коштів тих, що зазнають збитків, тобто до технологічної деградації.

Розібравшись з основними наслідками порушення вартісних пропорцій, можна приступити до дослідження специфіки цього явища в нашій країні. Різке збільшення цін на грошові ресурси може завдати особливо сильного удару по економіці, яка переважно орієнтується на їх споживання. Саме такою була ситуація в СРСР, оскільки в радянській економіці головним отримувачем якісних ресурсів був військово-промисловий комплекс. Громадянські галузі переважно споживали масові ресурси. Рівновагу цих ефектів забезпечували сектори, що здійснювали підтримувальні функції. Виробники масових ресурсів повинні були відповідно до директив центральних органів планування поставляти свою продукцію споживачам за досить низькими цінами і у великих кількостях.

Але на ресурсну вартість можуть впливати історичні чинники. Наприклад, при розвалі СРСР грошові кошти «Ощадбанку» залишилися в Росії. Не менш важливу дію на ресурсну базу здійснюють природно-кліматичні та географічні характеристики країни. Ці особливості додатково зумовлюють необхідність залучення великих кількостей масових грошових ресурсів.

Безліч зіставлень нашої країни з іншими державами за витратами на енергозабезпечення і транспорт у різних галузях виробництва можна наводити на підставі широко відомої книги А. П. Паршева «Чому Росія

не Америка» [4]. Отже, історичні, природно-кліматичні і географічні особливості нашої країни формують об'єктивну основу для споживання великих кількостей грошових ресурсів як через їх залучення банківськими установами, так і їх перерозподіл.

Таким чином, при різкому здорожчанні одного з видів ресурсів скорочується споживання всіх ресурсів. При цьому падають обсяги капітало-вкладення. Банк уже не зможе забезпечити кредитними ресурсами постійну кількість позичальників за допомогою меншої кількості вільних грошових коштів.

Радикальна лібералізація економіки, частиною якої є являється одноразове звільнення цін, викликає ціновий шок.

Виниклі після цінового шоку відносні ціни не забезпечують розподіл ресурсів відповідно до попиту і не покривають поточні витрати за змістом ресурсної бази комерційного банку, що призводить до зменшення прибутку.

Ціновий шок призводить до обвального спаду обсягів кредитування і збільшення незадіяних вільних грошових коштів тих, що зазнають збитків, тобто технологічної деградації комерційного банку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дзарасов С. С.** Судьба политической экономики и ее советского классика / С. С. Дзарасов, С. М. Меньшиков, Г. Х. Попов. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004.
2. **Дзарасов Р. С.** Крупный бизнес и накопление капитала в современной России / Р. С. Дзарасов, Д. В. Новоже-нов. – М. : Едиториал РСС, 2005.
3. **Кейнс Д. М.** Общая теория занятости, процента и денег. Избранные произведения / Д. М. Кейнс / Предисл., ком мент., сост. А. Г. Худокомов. – М. : Экономика, 2003.
4. **Паршев А. П.** Почему Россия не Америка / А. П. Паршев. – М. : Крымский мост-9Д, 2000.
5. **Сластников А. Д.** Модели экономического роста со скачкообразно меняющейся технологией: стационарный поход / А. Д. Сластников // Стохастическое управление в экономике / Под ред. А. Д. Сластников. – М. : ЦЭМИ АН Рос-сии, 2010.
6. **Уильямсон О. И.** Логика экономической организа-ции / О. И. Уильямсон // Природа фирмы / Под ред. О. И. Уильям-сона и С. Дж. Унтера. – М. : Дело, 2001.
7. **Уоскин В. М.** Современный коммерческий банк / В. М. Уоскин. – М. : ИПЦ «Вазар-Ферро», 2004.
8. **Яременко Ю. В.** Теория и методология исследова-ния многоуровневой экономики / Ю. В. Яременко. – М. : Наука, 2007.